

REFORMELE DE TRANZIȚIE SPRE PIAȚĂ ȘI STRATIFICAREA ECONOMICĂ RURALĂ

*Iosif COBZAC,
Doctor în sociologie, IIEȘP al AȘM*

In this article are analyzed major social-economic and structural changes which took place in the Republic of Moldova as a result of the collapse of socialism and transition of the village to the market economy. It is shown that the transition reforms were necessary to conform the general organization of the society, the quality of human material, to maintain a functional economy and improve the living standards of farmers. But, because of a deficient morality, the reforms were improperly implemented; therefore, the economic stratification rose sharply and the living standards decreased unexpectedly, thus triggering a chain of destructive processes which threaten the stability and sustainability of the society.

Key words: economic stratification, market economy, socialist system, radical economic reform, life standard, morality, spirituality.

Schimbările cu privire la stratificarea economică din Republica Moldova în ultimele două decenii au fost condiționate preponderent de transformarea orânduirii sociale – de trecerea de la orânduirea socialistă, care solicita calități morale înalte și asigura stratificare economică diminuată, la economia de piață, care înaintea cerințe limitate față de calitățile morale ale oamenilor, asigură o calitate mai proastă a vieții și un nivel mai înalt de stratificare economică.

Socialismul, ca formațiune socio-economică avansată, a fost în condiții morale deficitare neviabil încă de la întemeierea sa, și s-a menținut câțeva vreme doar pe baza propagandei comuniste ideologizate. Guvernarea sovietică n-a făcut ce era esențial pentru crearea omului nou și dezvoltarea morală a societății, însă urmărirea perseverentă construirea societății comuniste, care necesita cel mai înalt grad de moralitate cu putință. Construirea societății date se promova pe baza moralității care n-a fost îndeplătoare nici pentru orânduirea socialistă.

Principiul comunismului „De la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi” însemna îndepărtarea totală a stratificării economice. Acest scop se realiza prin trecerea treptată de la cointeresarea materială în muncă la remunerarea egalitaristă a muncii. Însă comunismul nu putea fi construit fără crearea omului nou. Prin remunerarea egalitaristă a muncii se încălca principiul socialismului “De la fiecare după capacitățile sale, fiecăruia după munca sa” și se destindea orânduirea socialistă – baza construirii societății comuniste.

Comunismul nu putea fi construit prin îndepărtarea mecanică a diferențierii economice, care reducea activismul și dilua atitudinile creatoare ale lucrătorilor față de muncă. Comunismul a proclamat un ideal care putea fi atins decât prin crearea omului nou. Totuși, atingerea lui se urmărea disparat de spiritualitate; de aceea acțiunea a eșuat; comunismul n-a fost construit, iar socialismul construit s-a prăbușit, amplificând stratificarea.

Concluzia generală care se desprinde din experiența socialismului sovietic este că o societate mai bună decât economia de piață (și o economie de piață relativ mai bună) poate fi construită (și dăinui) doar pe baza dezvoltării moral-spirituale a societății. Chiar dacă economia de piață este mai puțin dependentă de calitatea materialului uman, și ea atârână de calitățile morale ale oamenilor; în funcție de acestea ea poate diferi de la capitalismul de tip suedez până la cel moldovenesc actual. De aceea, calitățile morale ale oamenilor sunt întotdeauna importante, și nu există condiții și împrejurări care ar diminua importanța acestora, și nici că societatea ar putea dăinui în condiții morale deficitare.

După picarea orânduirii socialiste reforme de trecere înapoi la economia de piață au devenit actuale din cauza că societatea socialistă cu toate atributele ei organizatorice

și sociale a rămas în suspans. Schimbările care s-au produs în rezultatul reformelor de tranziție spre piață prezintă interes și din cauza că s-a realizat o trecere nedorită de la un nivel mai redus la unul mai înalt de stratificare economică, înfăptuită în contextul trecerii (care nu putea fi ocolită) de la o orânduire socială mai bună la una mai puțin bună; și aceasta datorită faptului că moralitatea deficitară condiționează și o orânduire social concordantă (imperfectă), și un nivel de stratificare corespunzător (inconfortabil).

În R.Moldova stratificarea economică s-a amplificat și din cauza implementării nechibzuite a reformelor, și specificului stratificării în perioadele tulbure de reformare a economiei. După cum menționează Кармадонов О.А. „Ca oricare element al vieții societății, stratificarea socială reprezintă un fenomen concomitent static și dinamic. A doua însușire a ei se manifestă îndeosebi în perioade de transformări sociale. Pe cât acestea sunt mai profunde și dramatice, pe atât mai serioase sunt zguduirile structurii sociale”[1].

În cadrul reformelor de trecere a gospodăriilor agricole la economia de piață nu se urmărea scopul optimizării diferențierii economice; în perioada colectivului aceasta a fost destul de redusă. Afară de aceasta, se cunoștea bine că trecerea la economia de piață va amplifica (și a amplificat) stratificarea. Scopul reformelor a fost menținerea economiei în stare funcțională și sporirea posibilă a nivelului de trai al populației. Însă diferențierea economică intensă a avut loc și în cursul privatizării și a continuat și după încheierea privatizării.

Prima schimbare majoră care s-a produs în rezultatul reformelor de tranziție a fost amplificarea stratificării economice și transformarea fundamentală a structurii sociale rurale. Odată cu desființarea gospodăriilor colective au fost desființate ca parte a structurii sociale țărănimea colhoznică, lucrătorii sovhozurilor și alte categorii de lucrători ai gospodăriilor colective. În locul acestora au venit fermierii și lucrătorii întreprinderilor agricole private. În condițiile de piață apar categorii noi de lucrători cu statut social diferit – manageri (patroni) și angajați; se introduce noțiunea de profit; remunerarea muncii și diferențierea economică se produc în funcție de statutul social al lucrătorilor, de relațiile de proprietate, de domeniul de activitate, nivelul de instruire etc.

1. Potrivit rezultatelor studiului sociologic asupra stratificării socio-economice rurale, pe parcursul a aproximativ 20 de ani care s-au scurs de la desfășurarea reformelor economice, în linii mari se profilează următoarea structură socială a satului (depistată cu ajutorul metodei de autoidentificare):

2. Stratul economic cel mai de sus, care se autoestimează drept ”foarte bogați” (antreprenori și fermieri mari, lideri politici locali; cota de respondenți – 1,3%); 2) Stratul economic de sus – ”bogați, au tot ce le trebuie, fără restricții de consum” – (antreprenori și fermieri mijlocii, lideri sectorul bancar – 2,1%);

3. Stratul economic de mijloc – ”înstăriți, nu își permit procurarea lucrurilor luxoase” – (lideri ONG, antreprenori și fermieri mijlocii, medici, profesori, specialiști și lucrători calificați în toate domeniile – 11,4%);

4. Stratul de gasterbaiteri, ”nu prea înstăriți, nevoiți să facă economii” – 48%;

5. Stratul economic de jos „prost asigurați, aflați la limita sărăciei” – (antreprenori/fermieri mici, pensionari, lucrători necalificați în toate domeniile – 26,6%);

6. Stratul economic cel mai de jos – „săraci, permanent duc lipsa celor necesare” – (șomeri, grupuri sociale vulnerabile, anderclasa – 10,6%)[2].

Analiza rezultatelor prezentate mai sus prin prisma domeniului de activitate și a nivelului de instruire ne permite să dezvoltăm componența (umplutura) straturilor. Astfel, stratul cel mai de sus se asociază preponderent cu domeniile educație, agricultură și medicină; Stratul de sus – cu domeniile construcții, agricultură, administrare publică, educație, poliție și justiție; Stratul de mijloc – agricultori, funcționari publici, educație,

lucrători în domeniul transporturilor și deservirii sociale; Stratul de gasterbaiteri; Stratul economic de jos – agricultură, funcționari publici, educație, deservire socială; Stratul economic cel mai de jos – agricultură, educație, deservire socială. În cadrul tuturor straturilor se întâlnesc lucrători cu nivel înalt de instruire. Cel mai înalt nivel de instruire se atestă la Stratul cel mai de sus, iar cel mai scăzut – la Stratul cel mai de jos.

Întrucât în localitățile rurale nu sunt prezente pe larg așa domenii profitabile de activitate, precum sectorul energetic, comerțul exterior, sectorul bancar ș.a., stratul cel mai de sus este din punct de vedere numeric cel mai mic; persoanele bogate cu nivel mai înalt de instruire sunt de regulă businessmani, agenți economici, activiști sectorul neguvernamental ș.a. În genere, componența straturilor se arată destul de pestriță; reprezentanții ai celor mai multe domenii de activitate se întâlnesc în măsură mai mare sau mai mică în toate straturile. Explicația acestui fapt poate fi specificul activității de producție la sat, dar și aceea că diferențierea intra-stratală este destul de înaltă.

În linii mari, aceleași rezultate cu privire la componența straturilor obținem și în cazul analizei straturilor în funcție de nivelul de instruire îmbinat cu funcția deținută (de manageri, specialiști înalt calificați de muncă intelectuală, specialiști înalt calificați de muncă fizică, lucrători necalificați de muncă fizică ș.a.). Dezvăluirea structurii sociale a satului este dificil de realizat și din cauza că economia funcțională de piață în R.Moldova nu s-a constituit încă; stratificarea socială este încă în curs de formare. Către aceasta arată și faptul că 26,6% de respondenți au lucrat în străinătate (sunt indeciși privitor la activitatea lor de muncă pe viitor); 24,7% la ora actuală nu au un loc de muncă permanent; în unele sate nu se lucrează până la 1/3 și mai mult din cotele de teren ș.a. De aceea, având în vedere că stratificarea este în curs de formare, vom aborda în cadrul studiului dat și procesele formării stratificării economice, factorii și specificul stratificării, pentru a identifica la nivel general posibilități de sporire a nivelului de trai și optimizare a stratificării economice.

A doua schimbare majoră cauzată de reforme ține de modificarea nivelului de trai al populației. Lucrători agricoli în condițiile de piață dezvoltă o nouă atitudine față de muncă, o nouă cointeresare și disciplină în muncă, noi relații de producție și spirit gospodăresc marcat de activism și creativitate. Aceasta ar fi în măsură să sporească productivitatea muncii și nivelului de trai al sătenilor. Însă produsul intern brut și nivelul de trai al populației n-au crescut, ci s-au diminuat. În mod normal, aceasta n-ar fi trebuit să se întâmple, deoarece interesul material în muncă al agricultorilor are o putere mobilizatoare mai mare decât conștiința de a munci pentru binele obștesc. De ce atunci nivelul de trai a scăzut? Și de ce s-a amplificat extrem diferențierea economică?

Pentru a răspunde la aceste întrebări trebuie să privim la reforme. Situația dificilă care s-a creat nu se datorează privatizării și trecerii la economia de piață, care au fost necesare, ci erorilor comise în cursul privatizării. Având în vedere trecutul sovietic, populația rurală trebuia pregătită pentru privatizare. De fapt, 2 -3 ani înainte de desfășurarea reformelor în mijloacele de informare în masă au avut loc discuții asupra privatizării cu participarea experților, specialiștilor și agricultorilor de rând, însă acestea n-au schimbat lucrurile simțitor.

Reformele au fost declanșate cu opiniile specialiștilor și țăranilor împărțite. N-a fost realizat un studiu de justificare a privatizării. N-au fost elaborate strategii de implementare a reformelor, așa ca noile formațiuni de producție să fie funcționale și țăranii să nu rămână fără lucru. Reformele s-au redus în principal la desființarea gospodăriilor colective și la privatizate. Tărăgănarea privatizării până în anii 1998-2000 a păgubit și a scos din uz tehnica agricolă învechită. La deprecierea privatizării a contribuit și parcelarea exagerată a terenurilor agricole; distribuirea cotele de teren a câte 1,5 ha în 2-3 și mai multe parcele; distribuirea frauduloasă a cotei valorice; distrugerea infrastructurii de producție a colhozurilor și sovhozurilor;

absența infrastructurii economice de piață, fără care gospodăriile de fermieri nu pot funcționa; desconcentrarea agriculturii și imposibilitatea aplicării tehnologiilor de producție avansate; creșterea prețurilor la carburanți, piese de schimb și servicii mecanizate; dificultăți de păstrare, prelucrare, comercializare a producției etc.

De lacunele comise în cursul privatizării este responsabil îndeosebi statul. Iar în condițiile de piață omul î-și făurește singur bunăstarea. Însă din cauza condițiilor precare entuziasmul țărănilor de a lucra pământul s-a restrâns. Agricultorii nu dau dovadă de spirit gospodăresc, de profesionalism spre a valorifica posibilitățile pe care le oferă piața. La ziua de azi circa 1/3 de terenuri agricole rămân nelucrate. A scăzut brusc productivitatea muncii și volumul producției agricole. În a. 1985 au fost recoltate în total: legume - 1258 mii tone, sfeclă de zahăr – 2365 mii tone și cartofi 408 mii tone[3]; iar în a. 2010, corespunzător – legume - 341 mii tone, sfeclă de zahăr – 838 mii tone și cartofi 280 mii tone[4]. Pe parcursul a mai bine de zece ani de la desființarea colhozurilor și sovhozurilor noile structuri de producție agricole ar fi trebuit cel puțin să depășească criza pricinuită de desființarea gospodăriilor vechi și desconcentrarea producției. Însă volumul global al producției rămâne și pe azi de 2-3 ori mai mic decât în perioada de până la privatizare.

Au scăzut și veniturile totale ale populației rurale pe persoană, care în 2010 și 2011 au constituit corespunzător 1054,7 lei și 1186,4 lei[5]; coșul minim de consum pentru aceeași ani fiind corespunzător de 1285,2 și 1398,3 lei[6]. Aceste date arată că media nivelului de trai al sătenilor este de cu aproximativ 200 lei sub coșul minim de consum și că populația rurală în ansamblu poate fi catalogată drept săracă.

Rezultatele studiului sociologic al IIEȘP al AȘM dezvăluie starea proastă a lucrurilor cu privire la diferențierea economică și la nivelul veniturilor pe familiile rurale. Veniturile unei părți nesemnificative a familiilor au crescut semnificativ, însă s-au diminuat brusc cu privire la majoritatea familiilor. De venituri de până la 500 lei dispun 2% de familii; de la 500 până la 1000 lei – 12,8%, de la 1000 până la 2000 – 26,7%, de la 2000 până la 3000 – 18,8%, de la 3000 până la 4000 – 14%, de la 4000 până la 6000 – 13%, de la 6000 până la 10000 – 7,1%, de la 10000 până la 20000 – 3,3%, de la 20000 până la 40000 – 1,1% și mai mult de 40000 0,2% [2].

Astfel, oricare orânduire socială depinde de calitatea materialului uman, iar stratificarea depinde și de orânduirea socială, și de nivelul de moralitate al societății. Socialismul a fost constituit prin reforme, dar și desființat prin reforme. Pentru că nici socialismul, și nici comunismul nu sunt formațiuni autosuficiente, nedependente de moralitate. O orânduire socială mai bună nu poate fi construită fără a crea oameni mai buni. Pe cât oamenii sunt mai buni, pe atât mai sigur poate fi construită și o societate mai bună. Nivelul moral îndestulător pentru o societate durabilă este iubirea de oameni egală cu iubirea de sine.

Moralitatea reprezintă calitatea de vârf care influențează și determină și forma generală de organizare a societății, și procesele de trecere de la o orânduire socială la alta, și stratificarea. Existența stratificării arată către moralitatea deficitară. Oriunde există stratificare, există și imoralitate; și pe cât stratificarea este mai profundă, pe atât în linii mari imoralitatea este mai mare. Moralitatea deficitară este sursa stratificării, iar nivelul de moralitate – măsura stratificării.

Optimizarea stratificării poate fi realizată prin modificarea formei generale de organizare a societății (dependente de moralitate), și prin dezvoltarea moral-spirituală a societății nemijlocit. Orânduirea socială depinde de moralitate dublu – cu privire la constituirea și la funcționalitatea formațiunii. Stratificarea depinde de moralitate și indirect (pri orânduirea socială), și nemijlocit. De aceea, în principal nu de construirea societăților socialiste/comuniste, și nu de stratificare nemijlocit ar trebui să se ocupe omul, ci de dezvoltarea moral-spirituală a societății.

Referințe bibliografice

1. Кармадонов О.А. Социальная стратификация в дискурсивно-символическом аспекте. Социологические исследования, 2010, №6, p. 3.
2. Investigarea sociologică „Evoluția stratificării sociale în condițiile transformării societății și perspectivei de integrare europeană a Republicii Moldova”, realizată în mai-iulie 2012 în satele din raioanele Briceni, Hâncești, Călărași, Comrat, Taraclia, au fost intervievate toate categoriile de populație rurală – în total 725 respondenți.
3. Народное хозяйство Молдавской ССР в 1985 г./ЦСУ МССР, Кишинёв: Карта Молдовеняскэ, 1986, p. 107.
4. http://statbank.statistica.md/pxweb/temp/AGR02012012918285910_1_10312123.gif
5. http://statbank.statistica.md/pxweb/temp/NIV01022012918561955_1_16563542.gif
6. http://statbank.statistica.md/pxweb/temp/NIV05012012918525761_1_16541444.gif